

RALUCA CIURCANU

Student, Department of Philosophy, BBU, Cluj, Romania

Raluca Ciurcanu

Ciprian Mihali, Inventarea spațiului. Arhitecturi ale experienței cotidiene,
Editura Paideia, București, 2001

Problematica spaţiu-timp se prezintă în filosofie ca o garanţie prea puţin aluzivă la condiţiile de constituire a celor două coordonate esenţiale ale existenţei, pornind de la o întemeiere metafizică, În direcţia evaluării din perspectivă absolutistă, şi avansînd spre un nou tip de relaţionare cu evenimenţialul şi cu jocul de sens.

În acest cadru se integrează şi analiza ,,inventării spaţiului" aşa cum se prezintă în cartea cu acelaşi titlu a profesorului Ciprian Mihali. Cercetarea reiterează conceptual expunerea realizată în volumul anterior ,,Anarhia sensului. O fenomenologie a timpului cotidian", lucrare în care se evidenţiază, într-o formă interogartivă, legitimarea filosofică a imersiunii cotidianului în gîndire, sub o altă formă decît cea a opoziţiei sale cu evenimentul şi cu sensul, fapt ce conduce la o reinterpretare pasibilă de reiterări successive în plan filosofic, la o deschidere spre acceptarea "precarităţii oricărui sens" şi la evenimenţialitatea infinită a ascestuia, ca relevanţă a imposibilităţii unei finalităţi conceptuale decisive şi definitive.

,,Inventarea spaţiului" continuă, pe aceeaşi linie de abordare, analiza hermeneutică şi fenomenologică a spaţiului cotidian, de această dată, demers ce ar trebui să conducă la o tratare a realităţii concrete a existenţei noastre cotidiene, la o dimensionare individuală şi colectivă a acesteia, intuind chiar o analiză a condiţiei de posibilitate a lui ,,noi", a faptului de a fi în comun.

Este de reamarcat faptul ca dimensiunea simbolică a spaţiului, deşi acceptată ca variantă de expresie, pierde tot mai mult teren în favoarea functionalităţii, a practicii şi producerii spaţiului în lumina acestui sens pragmatic al spaţiului cotidian, cel care apare cel mai frecvent în operarea de zi cu zi. Spaţialitatea nu este pusă în discuţie în contextul nuanţării unui fapt intrinsec, ci urmăreşte, în aceleaşi condiţii de analiză, o evidenţiere a lumii contemporane, în general, şi, în mod deosebit a societăţilor ,,post-comuniste" în care se resimt indiciile unei imposibilităţi de stăpînire şi control a spaţiului,

KEY WORDS:

architecture, space invention, postmodernism

sub toate formele şi dimensiunile sale, mergînd, prin extrapolare, pîna la plierea acestui atribut pe spaţiul mental sau imaginar.

Analiza cuprinde patru momente esenţiale în desfăşurarea ei: o primă relevare a cîtorva modalităţi de constituire a spaţialităţii, pornind de la abordările fenomenologice ale lui Patocka si Heidegger; cercetarea raportului spaţiu-loc, din perspectiva cotidianităţii, demers în care se integrează abordări din diferite discipline precum arhitectura, sociologia şi geografia, psihologia socială, teoria artei; topografierea propriu-zisă a vieţii cotidiene, în care vizarea merge spre o serie de termeni spaţiali ce concură la trasarea hărţilor cotidiene: orizontal-vertical, centru-periferie, interior-exterior, aflaţi sub incidenţa celor două principii coordonatoare ale existenţei- funcţionalul şi simbolicul: în fine, o ultimă parte a analizei se centrează pe argumentarea în favoarea unei filosofii mai puţin hermetice, care ar permite cunoaşterea sensului (fie el spaţial sau temporal), nu doar dintr-o perspectivă privilegiată şi cu un grad de accesibilitate redus pentru cei neiniţiaţi, ci din unghiul unei largi deschideri spre cotidianitatea şi spre libertatea semnificării într-un plan diversificat.

Arbitrarierea spaţiului ca geometrie formală, operată de către ştiinţa modernă a condus la insolvabilitatea aporiilor generate de acest demers, impunînd necesitatea ieşirii din cercul vicios al teoretizării; fenomenologia a constituit o cale de soluţionare în acest sens, prin argumentarea spaţiului ca şi process ce se realizează progresiv, în opoziţie cu intenţia de schematizare apriorică, şi prin fundamentarea relaţiilor şi sistemelor relaţionale evidente în contextul experienţei vieţii şi a trăitului, subiectul şi lumea nu sunt două realităţi suspendate, ci comportă valenţele unei interactivităţi evidente, în condiţiile în care individul nu se inserează în lume, ci operează el însuşi inserţia şi îşi proiectează cadrul de acţiune şi de a fi în lume echivalează cu o disponibilitate pentru ceea ce ,,ne interpelează şi ne obligă să intrăm în contact cu lucrurile şi cu ceilalţi ca noi"; este vorba de o asumare în mod necondiţionat a ceea ce ne vine din lume, a sistemului relaţional ce guvernează acest spaţiu care este unul al deschiderii şi al transformării.

Individualitatea însăşi, fixarea în spaţiu a lui ,,eu" se realizează prin prisma interacţiunii cu ,,tu" sau ,,el", elemente nu disjunctive, ci proximale, care dau seama de evidenţa spaţializării lui ,,eu", atît la nivel ,,geometric", cît şi mental- ,,tu" este cel graţie căruia ,,eu" are accesul la el însuşi. Intersubiectivarea produce o omogenizare ce se sustrage unei spaţializări exacte şi rigide, lasînd loc manifestării voliţionale în contextul angajării într-o relaţie cu ,,tu" sau ,,el".

Dacă se poate vorbi despre un ,,spaţiu originar", atunci acesta este cel al vieţii, trăit Înainte de a fi gîndit şi tematizat, construit înainte de a fi deconstruit în ecuaţii matematice şi legi fizice. Este interesant de remarcat aspectul construirii şi locuirii spaţiului, operaţie ce implică individul în întregul său ansamblu relaţional, mental şi senzorial, aspecte ce concură, la rîndul lor la efortul cotidian ce vizează o înrădăcinare a omului în lume, o stabilire a unui raport de strînsă solidaritate cu ceilalţi şi cu întregul fiinţărilor, de reducere a străinului şi şi de aducere a acestuia dinspre periferie spre centru, în zona de siguranţă şi control.

Se produce o detaşare de actul contemplării şi o deplasare spre acţiunea practică, folosinţa de fiecare dată precisă şi cu finalitate determinată. O altă trăsătură importantă a cercetării o constituie valorificarea terminologiei heideggeriene cu privire la validarea spaţiului ca şi relaţionare între Dasein şi valenţele exterioare, prin preocuparea pentru înlaturarea departelui faţă de lucruri şi evidenţierea neajunsurilor acestei abordări ce vizează mai mult raporturile de tip ,,ustensilar", ce nu deschid calea unei intersubiectivităţi, a unei fiinţări în comun, ori a comunităţii pur şi simplu. Relaţia dintre spaţiu şi loc este tratată din perspectivă arhitecturală şi sociologică, corelată cu stabilirea unui dialog cu alte tratări filosofice.

Prin generozitatea sa semantică, ,,locul" a ieşit oarecum din sfera de înţelegere a spaţialului, uzîndu-se în limbajul comun şi în discipline care nu tratează întotdeauna explicit despre spaţiu. Punctele de vedere reliefate aici se scindează între Heidegger şi M.de Certeau, nuanţate cu intervenţii venind de la H. Lefebvre, C. Norberg-Schulz, A. Ioan, E. Levinas şi A. Giddens.

Heidegger trasează aceeaşi dimensiune lucrativă, afirmînd că numai lucrul,care este el însuşi loc, poate acorda, îngădiu, un loc; locuri nu există înaintea lucrului şi, implicit, nu există spaţiu înaintea locului; lucrul este unul construit prin excelenţă. O întrebare inevitabilă în acest context se referă la raportul dintre loc şi spaţiu şi la relaţia dintre om şi spaţiu. Perspectiva arhitecturală permite o apropiere nuanţată de factorul construirii; se vorbeşte despre un ,,genius loci" care exprimă individualitatea locului şi necesitatea de a ţine cont de ea în orice proiect arhitectural. Mai departe, ocurenţa omului în spaţiu, respectiv loc, este dată de actul locuirii, sub aspectul identificării raportului potrivit cu lucrurile si locurile, prin instituirea unei centralităţi care este locuinţa, casa.

Perspectiva sociologică vine să contureze o premisă fundamentală conform căreia, într-o societate de consum indivizii nu se supun pasivi la imperativele impuse de instituţii şi structuri sociale, ci îşi inventează, prin nenumărate

tehnici, o viaţă cotidiană aflată sub incidenţa unor originale combinaţii de practică şi naraţiune. Faptul inventării dinamice a cotidianului presupune utilizarea unor strategii bine gîndite şi calculate, ce pot fi extrapolate şi la dimensiunea spaţiului pe care omul îl poate stăpîni prin instituirea unui loc apropriat ce permite controlul vizual al celorlalte locuri; este, pînă la urmă, în formula foucauldiană de abordare, un joc de putere şi de control organizat asupra spaţiului; avem de a face cu o mulţime de spaţii, faţă de care individul are un interes practic; spaţiul cotidian este deopotrivă trăit şi povestit.

O topografiere a spaţiului comportă ca şi consecinţă, o prezentare a locurilor exemplare ale vieţii de zi cu zi, în dubla lor articulare - simbolică şi funcţională, deşi graniţa dintre cele două este una extrem de fragilă. Ceea ce poate reprezenta simbolicul în spaţiu este concretizat în prezenţa monumentului, ca un răspuns la evenimentul fondator; acest tip de simbolism generează un model static de reprezentare, spre deosebire de celelalte repere ale vieţii de zi cu zi: casa, strada, locul de muncă, elemente care creează ,,cercuri, trasee, traiectorii, înaintări şi reveniri, opriri şi accelerări, transmiteri şi transformări".

,,Inventarea spaţiului" traversează terenul instituit de o pretenţie la absolutizare şi, implicit, imobilizare conceptuală, pentru a se situa, ca şi analiză, pe un teren neutru, al fragmentarităţii şi diviziunii de sens. Esenţială în înţelegerea aserţiunilor ce ţin de spaţialitate este acceptarea diversităţii, a transformărilor inerente lucrurilor, în opoziţie cu tradiţionalele închistări ideatice. Este vorba de a aduce filosofia în prim-planul acţiunii, de a propune realitatea ca şi materie primă a proiectelor filosofice. Ceea ce transpare la o lectură atentă a lucrării este faptul de a fi bine structurată şi de o deosebită originalitate. Este, poate, una dintre cele mai bune lucrări care ar putea răspunde la o interogaţie atît de evidentă astăzi: ,,ce se poate face astăzi cu filosofia?" şi, mai ales, ce se poate face în spaţiul românesc atît de tulburat, al gîndirii şi acţiunii.